

Нові відкриття і знахідки

М.Ю. Трейстер,
В.М. Зубар, Л.В. Строкова

ДВІ СВИНЦЕВІ ПЛАСТИНИ ІЗ ЗОБРАЖЕННЯМ ДУНАЙСЬКОГО ВЕРШНИКА З КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Публікацію присвячено двом свинцевим пластинам культу дунайського вершника з колекції С.М. Платонова, які зберігаються в Національному музеї історії України.

У липні 2001 р. Національному музею історії України відомий український збирач старожитностей С.М. Платонов подарував частину речей зі своєї колекції, серед яких були дві свинцеві пластини, що є предметом цієї публікації¹. Вони належать до одного й того самого типу невеликих прямокутних рельєфів з напівкруглою едикулою, в яких у чотирьох горизонтальних регістрах розташовано багатофігурні композиції².

Подібні свинцеві пластини з рельєфними зображеннями вже неодноразово були предметом спеціальних досліджень³. Їм присвячено корпус пам'яток культу дунайського вершника. виданий Д. Тюдором⁴. Це дослідження й нині залишається найважливішим джерелом з свинцевих пластин, в якому серед іншого розглянуто проблеми іконографії пам'яток та ідеології культу⁵, а також трактовано символіку зображень на рельєфах⁶. Слід також зазначити, що після публікації корпусу Д. Тюдора в науковий обіг були введені нові знахідки свинцевих пластин з території Югославії й Австрії, а також видані раніше невідомі екземпляри, що зберігаються в музеях цих країн⁷. Останню спробу класифікації свинцевих пластин зробив порівняно недавно Р.Ф. Ертль⁸.

Свинцеві пластини, що публікуються, належать до типу В(d) за класифікацією Д. Тюдора, що об'єднує прямокутні пластини із зображенням двох вершників і богині та фігурами, представленими в чотирьох регістрах⁹, або до різних варіантів більш детальної класифікації Е. Оксеншлагера¹⁰. Річ у тім, що, незважаючи на їхню подібність, пластини, що публікуються, відрізняються пропорціями й деякими деталями. Так, передусім, на пластині 1 колони гладенькі, тоді як на пластині 2 — виті; арка на пластині 1 — ширша, з крапковим орнаментом угорі й фризом з ов знизу, тоді як арка на пластині 2 — вузча й складається тільки з лінії ов.

Свинцева пластина 1 прямокутної форми: висота 9,35 см, ширина 7,5—7,8 см, товщина 0,25—0,32 см. Нижній лівий кут пластини втрачено. Поверхня вкрита корозією і в кількох місцях пошкоджена гострим предметом, можливо лопатою (рис. 1). Ця пластина належить до типу I, варіанта А за класифікацією Е. Оксеншлагера¹¹. Пластини цього варіанта, як і наша, мають прямокутну форму, чотири регістри із зображенням фігур між двома гладенькими колонами з коринфськими капітелями, які несуть арку, прикрашену орнаментом з ов, що розташований між двома крапковими фризами. У верхніх кутах пластини вміщено зображення змії.

У верхньому регістрі зображено Сола в семипроменевій короні на квадризі. Він одягнений у туніку з плащем, що розвівається, і тримає сферу й батіг у лівій руці. Його права рука піднята вгору. Обабіч від Сола зображено по великій восьмипроменевій зірці. У другому регістрі, в центрі, зображено жіноче божество, що стоїть,

© М.Ю. ТРЕЙСТЕР, В.М. ЗУБАР, Л.В. СТРОКОВА. 2003

з довгими сережками. Богиня одягнута в хитон і гіматій. Вона тримає хустку, притискуючи її до стегон обома руками. Обабіч від неї зображені вершники. Кінь, зображений ліворуч, топче копитами розпростертого на спині чоловіка, що лежить горілиць, тоді як зображений праворуч кінь стоїть на рибі. Обидва вершники, одягнуті в туніки й плащі, що розвіваються, вітають центральну фігуру піднятими вгору правими руками. За фігурою лівого вершника зображено жінку в довгому одязі з піднятою вгору правою рукою (Немезіда, за припущенням Д. Тюдора). За фігурою правого від богині вершника зображений воїн у панцирі й шоломі, який тримає щит у лівій руці, а в правій — спис наконечником униз.

У центральній частині третього реєстру зображено стіл, накритий скатертиною, прикрашеною бахромою. За ним три фігури сидять на триклінії, звертаючись у бік риби в чаші, що стоїть на столі. Центральна фігура лівою рукою притискає до грудей кубок. Зліва від учасників банкету зображені ще дві оголені фігури, що наближаються до столу. Найближча до столу фігура у витягнутій правій руці тримає пальмову гілку й, очевидно, веде до стола іншу фігуру, чью праву руку вона міцно стискає. Праворуч від учасників банкету стоїть одягнений у туніку юнак, повернутий до них лицем. Він здирає шкіру або потрошить обезглавлену тварину (барана?), яка висить униз шиєю на дереві. А інша людина з маскою у вигляді голови барана спостерігає за ним ззаду. Нижній реєстр подає персоналіфікацію чотирьох космічних елементів (повітря, землі, води й вогню). У центрі нижнього реєстру зображений канфар, ліворуч — лев, праворуч — змія. За левом зображено стіл-триніжник з рибою на ньому, а позаду змії розміщений півень.

Свинцева пластина 2 також має прямокутну форму, її розміри: висота 8,2 см, ширина 7,6—7,7 см, товщина 0,2—0,35 см. Правий верхній кут і нижня частина пластини втрачені. Поверхня кородована і в кількох місцях пошкоджена гострим предметом (рис. 2). Цю пластину можна зарахувати до типу I, варіанта С за класифікацією Е. Оксеншлагера¹². Як підкреслює автор класифікації¹³, едикулу на пластинах варіанта 3 підтримують колони, прикрашені витими канелюрами. Зображення всередині едикули практично ідентичне зображенням на пластинах варіанта А, за винятком деяких деталей. Так, у кутах пластини за кожною зі змій є зображення зірки. На пластинах цього варіанта у верхньому реєстрі прослідковуються задні ноги коней, які не пророблені на пластинках варіанта А. У другому реєстрі фігура, яка лежить під копитами коня вершника ліворуч від богині, зображена обличчям униз. У третьому реєстрі можна тільки припускати, що три фігури, зображені навколо столу, сидять на лавці або триклінії. Адже деталі лави або триклінія тут не передані. Нарешті, дуже важливими є стилістичні відмінності між

Рис. 1. Свинцева пластина 1

Рис. 2. Свинцева пластина 2

пластинами варіантів С і А. Горизонтальні реєстри на пластинах варіанта С чітко не розділені, оскільки фігури в кожному з реєстрів мають різну висоту. Більше того, майстер, який виконав форму для пластин варіанта С, менш майстерно розташовував фігури в просторі.

Більшість дослідників, які розглядали пластини описаних варіантів, звернула увагу на надзвичайно високу концентрацію їх знахідок в Паннонії, особливо в Среме, між Савою та Дунаєм¹⁴. Наприклад, за підрахунками Е. Оксеншлагера¹⁵, із врахованих ним 15 екземплярів пластин типу І, варіанта А 11 було знайдено в Паннонії¹⁶, 2 — у Верхній Мезії¹⁷, 1 — у Галлії¹⁸ і ще 1 пластина має невідоме походження¹⁹. Ще 2 пластини цього типу, які походять із Сірміуму, було опубліковано І. Попович²⁰.

Із врахованих Е. Оксеншлагером 18 екземплярів²¹ пластин типу І, варіанта С 12 походять із Паннонії²², 4 — з Верхньої Мезії²³, 1 — з Далмації²⁴ і ще 1 — невідомого походження²⁵. До цього слід додати не враховані Д. Тюдором і Е. Оксеншлагером пластини, що походять із Сірміуму²⁶, Накучані²⁷ та Доньї Петровац²⁸.

У науковій літературі висловлювалися припущення про те, що майстерні, в яких відливали пластини типу І, треба локалізувати в районі Срема, найвірогідніше в Сірміумі або Сісції²⁹. За підрахунками І. Попович³⁰, у районі Сірміуму було знайдено 24 екземпляри пластин типу І, представлених трьома варіантами, що дає змогу припускати їх виготовлення в місцевих майстернях.

Д. Тюдор датував прямокутні свинцеві пластини із зображеннями в чотирьох реєстрах часом від епохи Северів до другої половини III ст. н. е.³¹. На думку Е. Оксеншлагера, точне датування таких пластин поки що дуже проблематичне, але на основі стилістичного аналізу їх можна зберегти до III ст. н. е.³². А І. Попович датує ці рельєфи першими десятиріччями III ст. н. е.³³. Для уточнення датування пластин типу І, варіанта А дуже цікавою є пластина, яку було знайдено 1860 р. під час розкопок галло-римської вілли у Маньї ле Пор (департамент Верхня Сона, Франція)³⁴. Цю віллу було споруджено на початку II ст. н. е., а її руйнування за керамічним комплексом датується часом між 170 і 190 рр.³⁵. Отже, є підстави вважати часом виготовлення пластин цього варіанта кінець II ст. н. е.

Пластини з рельєфними зображеннями, що публікуються, набули досить широкого поширення у Верхній Мезії та Нижній Паннонії й пов'язані з культом дунайського вершника. Деякі дослідники вважають їх атрибутами організованої релігії, інші — свого роду іконками, амулетами та філактеріями. Відповідно, припускається виготовлення їх у регіональних майстернях або виробництво, яке було налагоджене жерцями культу³⁶. Більшість дослідників вважає, що на культ дунайського вершника, який процвітав передусім у районах розташування римських військових таборів, досить сильно вплинув мітраїзм і східні культури, проникнення яких у Паннонію наприкінці II ст. н. е. добре засвідчено археологічно³⁷. Проте інтерпретація таких пам'яток пов'язана з труднощами, зумовленими насамперед тим, що вони анепіграфні й містять низку елементів, узятих з пам'яток, пов'язаних з поширеними на території Римської імперії культурами, у тому числі й східного походження. Безумовно, вони відбивають ідею активної боротьби небесного й земного початків, життя й смерті, римлян і варварів і т. ін.³⁸, близьку світогляду саме солдатських мас. Швидше за все, культ «дунайського вершника», до якого належать пластини, що публікуються, склався на Дунаї в середовищі римських військовослужбовців на основі місцевих традицій під досить сильним впливом східних релігійних течій, але суть цього культу досі ще не з'ясовано³⁹. Проте характер зображень на цих пам'ятках, в яких відобразилися релігійний синкретизм, астрально-космічна спрямованість символіки, містицизм і забобони, дає змогу зберегти ці пластини до заключного етапу кризи античних релігійних цінностей, який безпосередньо передував поширенню християнства.

На жаль, точно не відомо, де було знайдено пластини, що публікуються, а це, поза всяким сумнівом, дуже знижує їхню інформативність. С.М. Платонов лише повідомив, що придбав їх не з перших рук, але впевнений, що вони знайдені на території сучасної України. Вірогідно, в одному з античних центрів Північного Причорномор'я. У зв'язку з цим слід зазначити, що пам'ятки культу дунайського вершника для цього регіону загалом не характерні. Поки що відомий лише один вотивний двоярусний рельєф III ст. н. е. з Херсонеса, відтиснутий на

глиняній пластинці, що може бути пов'язаний з культом цього божества⁴⁰. Ю.П. Калашник вважає, що цей рельєф, знайдений у центральній частині городища, слід пов'язувати з домашнім святилищем⁴¹. Це певною мірою може свідчити про те, що й свинцеві пластини, що публікуються, можуть походити з Північного Причорномор'я, можливо з Херсонеса, який у другій половині II — першій половині III ст. н. е. був головним центром римської військової присутності в регіоні та мав тісні зв'язки з дунайськими провінціями Римської імперії⁴², де культ дунайського вершника набув найбільшого поширення. Із цього погляду дуже показові знахідки свинцевих оправ дзеркал II—III ст. н. е. у похованнях цього центру, фрагменти яких також є в колекції С.М. Платонова, і с всі підстави пов'язувати їх з майстернями Подунав'я⁴³. Проте наполягати на херсонеському походженні пластин, що публікуються, нині, природно, не можна, оскільки вони могли потрапити в Україну й безпосередньо з території колишньої Югославії, де, як відомо, досить довго дислокувався миротворчий контингент, до складу якого входили українські військовослужбовці, або якимось іншим шляхом.

¹ Опис пластин та можливий контекст походження зроблено В.М. Зубарем і Л.В. Строкову, атрибуцію — М.Ю. Трейстером.

² Національний музей історії України, інв. № ТКВ 11821/600.

³ *Ростовцев М.И.* Представления о монархической власти в Скифии и на Боспоре // ИАК. — 1913. — Вып. 49. — С. 37 і наст.; *Will E.* Le Relief culturel gréco-romain. Contribution à l'histoire de l'art de l'empire romain. — Paris, 1955.

⁴ *Tudor D.* Corpus monumentorum religionis equitum Danuviorum. (CMRED). I. The Monuments (EPRO. 13.1). — Leiden, 1969; *Tudor D.* Corpus monumentorum religionis equitum Danuviorum (CMRED). II. The analysis and interpretation of the Monuments (EPRO. 13.2). — Leiden, 1976.

⁵ *Tudor D.* Corpus... — 1976. — P. 99—180.

⁶ *Ibid.* — P. 181—231.

⁷ *Ochsenschlager E. L.* Lead plaques of the Danubian Horsemen type at Sirmium // Eds. V. Popović and E.L. Ochsenschlager. Sirmium II. — Belgrade, 1971. — P. 51—68; *Поповић И.* Споменаци култа подунавских коњаника из Народног Музеја у Београду // 36. Народ. музеја у Београду. — 1983. — XI/1. — С. 53—67; *Поповић И.* Један доњопанонски центар за израду оловних икона подунавских коњаника // 36. народ. музеја у Београду. — 1986. — XII/1. — С. 113—122; *Поповић И.* Нове оловне иконе дунавских коњаника из Сирмијума // *Starinar.* — 1988. — 39. — P. 105—116; *Поповић И.* Нове оловне иконе култа дунавских коњаника из Сирмијума и Сингидунума // *Годишник града Београда.* — 1990. — 37. — С. 57—61; *Popović I.* Une image datée des cavaliers danubiens // *MEFRA.* — 1991. — 103/1. — P. 235—245; *Поповић И.* Радноица оловних предмета или светилице култа дунавских коњаника у Виминацијуме // *Viminacium.* — 1992. — 7. — С. 29—48; *Gschwantler K.* Donaureiter-reliefs in Österreich — Neuentdeckung und Neufunde // *Römisches Österreich.* — 1984. — 11/12 (1983/84). — S. 107—143; *Крушић С.* Неодјављене иконе подунавских коњаника из збирки Музеја града Београда // *Starinar.* — 1995. — 45, 46 (1994—1995). — P. 163—172.

⁸ *Ertl R.F.* Donaureiter-Bleivotivtafeln. Versuch einer Typologie. — Petronell-Carnuntum, 1996.

⁹ *Tudor D.* Corpus... — 1976. — P. 94.

¹⁰ *Ochsenschlager E.L.* Op. cit. — P. 52—53.

¹¹ *Ibid.* — P. 52, № 1, pls. I.

¹² *Ibid.* — P. 53, № 5—7, pls. II, 3—4; III, 5.

¹³ *Ibid.* — P. 53.

¹⁴ *Ochsenschlager E.L.* Op. cit. — P. 55; *Поповић И.* Један доњопанонски... — С. 120.

¹⁵ *Ochsenschlager E.L.* Op. cit. — P. 55.

¹⁶ *Tudor D.* Corpus... — 1969. — № 132, 134, 141—145, 163, 168; *Iskra-Janošić I.* Rimske votivne pločice od olova u Jugoslaviji // *Opuscula archaeologica.* — 1966. — 5. — № 8; *Ochsenschlager E.L.* Op. cit. — № 1; див. також *Поповић И.* Један доњопанонски... — Fig. 8—12.

¹⁷ *Tudor D.* Corpus... — 1969. — № 68; 69; *Поповић И.* Споменаци култа... — № 1, fig. 1.

¹⁸ *Tudor D.* Corpus... — 1969. — № 180.

¹⁹ *Ibid.* — № 185.

²⁰ *Поповић И.* Споменаци култа... — № 1, fig. 1; *Поповић И.* Нове оловне иконе... — P. 106—108, № 2—3, fig. 2—3.

²¹ *Ochsenschlager E.L.* Op. cit. — P. 56; див. також *Поповић И.* Један доњопанонски... — С. 119—120; fig. 1—7.

²² *Tudor D.* Corpus... — 1969. — № 123, 124, 130, 133, 164—166; *Iskra-Janošić I.* Op. cit. — № 14; *Ochsenschlager E.L.* Op. cit. — № 5—7.

- ²³ Tudor D. Corpus... — 1969. — № 51; Поповић И. Споменици култа... — № 5, fig. 5; 52; 60—61.
- ²⁴ Tudor D. Corpus... — 1969. — № 117.
- ²⁵ Ibid. — № 186.
- ²⁶ Поповић И. Споменици култа... — № 2, fig. 2; 1988, № 1, fig. 1.
- ²⁷ Ibid. — № 8; fig. 8.
- ²⁸ Поповић И. Један доњопанонски... — № 1, fig. 1.
- ²⁹ Ochsenchlagel E.L. Op. cit. — P. 56.
- ³⁰ Поповић И. Један доњопанонски... — С. 121; Поповић И. Нове оловне иконе... — P. 112—113.
- ³¹ Tudor D. Corpus... — 1976. — P. 94.
- ³² Ochsenchlagel E.L. Op. cit. — P. 56.
- ³³ Popović. I. 1991: 'Une image datée... — P. 242—243.
- ³⁴ Fromols J. Découverte d'une "plaquette danubienne" à Port sur Saône // JbRGZM. — 1958. — 5. — P. 259—265, pl. 39; Tudor D. Corpus... — 1969. — № 180.
- ³⁵ Fromols J. Op. cit. — P. 259, note 4.
- ³⁶ Див. дискусио: Ochsenchlagel E.L. Op. cit. — P. 57; Tudor D. Corpus... — 1976. — P. 232 ff.
- ³⁷ Ochsenchlagel E.L. Op. cit. — P. 58—63; Tudor D. Corpus... — 1976. — P. 276, 287; Zotović Lj. Les éléments orientaux dans le culte des cavaliers danubiens et quelques nouveaux aspects de ce culte // Eds. M. de Boer and T.A. Edridge. Hommages à Maarten J. Vermaseren, III (EPRO 68). — Leiden, 1978.
- ³⁸ Штаерман Е.М. Социальные основы религии древнего мира. — М., 1987. — С. 301—302.
- ³⁹ Thomas E.B. Religion // The archaeology of Roman Pannonia. — Budapest, 1980. — P. 190; Колосовская Ю.К. Римский провинциальный город, его идеология и культура // Культура Древнего Рима. — М., 1985. — Т. 2. — С. 223; Калашиник Ю.П. Херсонесский памятник культа дунайских всадников // Труды ГЭ. — 1997. — 28. — С. 168—172.
- ⁴⁰ Щеглов А.Н. Фракийские посвященные рельефы из Херсонеса Таврического // Древние фракийцы в Северном Причерноморье: МПА. — 1969. — № 150. — С. 167—173.
- ⁴¹ Калашиник Ю.П. Указ. соч. — С. 172.
- ⁴² Кадсв В.І., Сорочан С.Б. Херсонес і Західний Понт: проблема контактів // Археологія. — 1989. — № 4. — С. 91—102.
- ⁴³ Зубарь В.М. О свинцовых зеркалах из некрополя Херсонеса // Проблемы античной культуры. — М., 1986. — С. 150—156; Treister M. Italic and Provincial Roman Mirrors in Eastern Europe // Akten der 10. Int. Tagung über antike Bronzen. Freiburg, 18—22 Juli 1988. — Stuttgart, 1994. — S. 422—424.

Одержано 06.06.2002

М.Ю. Трейстер, В.М. Зубарь, Л.В. Строкова

ДВЕ СВИНЦОВЫЕ ПЛАСТИНЫ С ИЗОБРАЖЕНИЕМ ДУНАЙСКОГО ВСАДНИКА ИЗ КОЛЛЕКЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ ИСТОРИИ УКРАИНЫ

Публикация посвящена двум свинцовым пластинам, переданным в 2001 г. среди других вещей в Национальный музей истории Украины С.Н. Платоновым. Они относятся к одному типу небольших прямоугольных рельефов с полукруглой эдикулой, в которой в четырех горизонтальных регистрах расположены рельефные изображения.

Публикуемые пластины были достаточно широко распространены в Верхней Мезии и Нижней Паннии со второй половины II и в III в. н. э. и связаны с культом дунайского всадника. Однако интерпретация таких памятников сопряжена с трудностями, обусловленными в первую очередь тем, что они анонимны. Культ дунайского всадника сложился на Дунае в среде римских военнослужащих на основе местных традиций под влиянием восточных религиозных течений, но суть его до сих пор неясна. Однако характер изображений на этих памятниках, в которых отражены религиозный синкретизм, астрально-космическая направленность символики, мистицизм и суеверия, дает возможность относить эти пластины к заключительному этапу кризиса античных религиозных ценностей, который непосредственно предшествовал распространению христианства.

К сожалению, точно не известно, где были найдены публикуемые пластины, что снижает их информативность. С.Н. Платонов сообщил, что приобрел их не из первых рук, но уверен, что они происходят с территории современной Украины. Это в очень осторожной форме позволяет предполагать, что пластины происходят из Херсонеса, где был найден вотивный рельеф III в. н. э., связанный с этим божеством. Но не исключен вариант, что пластины могли попасть в Украину и с территории бывшей Югославии каким-то иным путем.

TWO LEADEN PLATES WITH PORTRAYAL OF THE DANUBE KNIGHT FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM OF UKRAINIAN HISTORY

The publication analyses two leaden plates, which was handed to the National museum of Ukrainian history among other things by S.N. Platonov in 2001. They apply to the one type of small rectangular embossed portrayal with semicircular edicula, in which embossed portrayals arrange in four horizontal registers.

Published plates were quite widely-distributed in the Upper Mezia and Lower Pannonia from the middle of the 2nd to the 3rd century AD and had to do with cult of the Danube knight. But the interpretation of such antiquities entails number of obstacles, which were conditioned by their no supporting of epigraphy. The cult of the Danube knight formed in the Danube region among the roman soldiers on the basis of local traditions with influence of the Orient religious tendencies, but its essence isn't clear till now. However, the character of portrayals of these antiquities, in which the religious syncretism had its effect, astral-cosmic tendency of symbolism, mysticism and superstition permit dating of these plates by the final phase of crisis of Greek's ancient religious values preceded of the Christianity diffusion.

Unfortunately, it isn't known precisely where the published plates were found. That fact comes down the information which they could give. S.N. Platonov told that he have acquired they not by first-hand, but he is sure that they came from the territory of the modern Ukraine. It gives a possibility to propose very carefully that they came from Chersonesos where the votive embossed portrayal of the 3rd century AD was found. The last one is connected with this deity. The possibility of their coming to Ukraine from the territory of the last Yugoslavia by another way cannot be ruled out.

В.В. Романюк

КОМПЛЕКС ЗНАХІДОК ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ З ПОСЕЛЕННЯ БІЛЯ с. ЛУК'ЯНІВКА

У публікації подано матеріали з нової пам'ятки черняхівської культури — поселення біля с. Лук'янівка.

Таращанський археологічний клуб «Невріда» при районному ЦТДЮ протягом багатьох років здійснював розвідки археологічних пам'яток у Середньому Пороссі. Багато поселень, переважно скіфського й ранньослов'янського часів, виявлено біля с. Лук'янівка Таращанського р-ну Київської обл. В урочищі Перців Яр на північний схід від села було відкрито декілька поселень різних періодів скіфського часу¹. На західній околиці села в урочищі Прогін знайдено скупчення поселень черняхівської культури. Урочище Прогін — це стара балка з м'якими формами рельєфу та опрісненим тальвегом, у верхів'ї якої бере свій початок р. Кисілівка, права притока р. Рось. Урочище витягнуте в субширотному напрямку, в його верхів'ях уздовж схилів на чорноземах було відкрито чотири поселення черняхівської культури (рис. 1). Усі чотири поселення синхронні, займають приблизно однакову площу (250 × 300 м), яка інтенсивно розорюється. Відстань між поселеннями 2—4 становить 200—400 м. До поселення 1 з півночі й північного заходу прилягали два поселення скіфського часу, які розміщувалися на схилах височини біля хут. Швайчиха с. Лесовичі.

Найбільш яскравий комплекс знахідок черняхівської культури походить із поселення 2, яке розташоване на відвершку, утвореному двома витягнутими в субмеридіональному напрямку ярами. Рівень горизонту, в якому відкрито комплекс знахідок, знаходиться на глибині 20—30 см від сучасної поверхні, здебільшого цей горизонт розораний. Культурний шар виражений нерівномірно, місця-